

TERORIZEM V DOBI GLOBALIZACIJE

Povzetek. *Prispevek obravnava pojav terorizma v dobi globalizacije. V njem so izpostavljeni predvsem tisti relevantni vidiki, ki prispevajo h globljemu razumevanju tega pojava in v tej zvezi tudi k učinkovitejšemu soočanju z njim. Avtorica v razpravi opozarja na težave pri oblikovanju ustrezne definicije terorizma, poskuša raziskati njegovo psihološko in družbeno ozadje ter predstavi nekaj možnih strategij oz. načinov spopadanja s terorizmom. V nadaljevanju raziskuje vlogo, ki jo lahko v soočanju s terorizmom prispeva pravo ter pri tem izpostavi pojav globalizacije kot pomembnega intervencijskega dejavnika v razvojni stopnji terorističnega nasilja.*

Ključni pojmi: *terorizem, definicije terorizma, profil globalnih teroristov, motivi in družbene korenine terorizma, vzroki in vrednostni sistemi terorizma, konfrontacije s terorizmom, globalizacija, varnost in svoboda, (mednarodno) pravo.*

Uvod

Terorizem¹ predstavlja nedvomno enega izmed glavnih in morda najboljčutljivejših svetovnih problemov. Gre za pojav, ki ima čedalje večjo težo in pomemben vpliv na mednarodne odnose in je kot tak postal sestavni del vsakdanje realnosti, pred katero ni mogoče enostavno ubežati. Vpliva na to, kako vlade držav oblikujejo in vodijo zunanjo politiko, spreminja celotni (nacionalni in mednarodni) varnostni ustroj in nenazadnje vpliva tudi na samo gospodarsko življenje. Ogromne vsote denarja, časa in energij se troši za snovanje varnostnih strategij ter za aktualno reševanje tega globalnega problema. Terorizem vpliva na koncu koncev tudi na odločitve, kam in kako bomo potovali. Časniki, televizija in radio javnost vsak dan seznanjajo z novimi terorističnimi dejanji, kar je seveda ne pušča ravnodušne.

Zadnje desetletje 20. stoletja je s koncem hladne vojne na prvi pogled sicer prineslo številne pozitivne spremembe. Številne vlade terorizmu niso več pripisovale kakšne večje teže in so bile celo prepričane, da so spravile za rešetke najbolj razvpite teroriste. Žal se je to samozadovoljstvo že kmalu zatem soočilo s kruto real-

* Polona Rizman, univ. diplomirana pravnica.

¹ Prispevek predstavlja skrajšano verzijo diplomske naloge z naslovom "Terorizem v dobi globalizacije in posledice za pravni sistem" (Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani, 2003). Ob tej priložnosti se zahvaljujem mentorju prof. dr. Albinu Iglčarju, doc. dr. Miro Cerarju in mag. Andražu Teršku za pomoč in številne sugestije pri nastajanju tega dela. Prav tako se zahvaljujem anonimnemu recenzentu za relevantne in uporabne pripombe.

nostjo: terorizem je postajal vse nevarnejši in močnejši dejavnik v mednarodni politiki. Države so sicer rade zamižale pred tem problemom, vendar so jih iz omejenega samozadovoljstva kmalu prebudile številne nezadovoljne etnične, nacionalne, verske in druge skupine, ki so se začele pogosteje zatekati k nasilnim oblikam reševanja svojih problemov in radikalnemu manifestiranju njihove volje. Tako 11. september 2001² kot tudi 11. marec 2004 (Madrid) predstavljata vrh ledene gore in v tem smislu resen izziv ne le za ZDA in Evropo³, temveč tudi za celotno mednarodno skupnost, da začnejo reševati družbene korenine tega pojava, ki je star toliko, kot je stara znana zgodovina človeštva. Terorizem predstavlja resno grožnjo miru in stabilnosti v svetu, hiter razvoj mirnodobne in vojaške tehnologije ter njuna širša dostopnost pa ponujata teroristom nove priložnosti - uporabo sredstev za množično uničevanje, kar lahko vodi do neslutelih in tragičnih posledic.

Žal smo bili tako v preteklosti kot tudi danes le izjemoma priče takšnemu premisleku in zasnovi spopadanja s terorizmom. Vladajoče elite, kot je to tudi primer s sedanjo (ameriško) "vojno proti terorizmu", izrabljajo strah pred terorizmom za uveljavljanje svojih sebičnih nacionalnih in geopolitičnih interesov ali pa preprosto za to, da ostanejo na oblasti. Ameriška intervencija v Iraku, ki vedno bolj doživlja usodo Vietnama, je vsekakor najboljši dokaz za to.

Težave pri oblikovanju ustrezne definicije

Začetek 21. stoletja prinaša številne spremembe v naravi terorizma, s tem pa tudi izziv mednarodnemu miru in varnosti, na katerega pa mednarodna skupnost in posamične države v številnih pogledih še niso pripravljene. Na kompleksnost narave terorizma med drugimi napeljujejo tudi težave pri opredeljevanju pojma: še do danes namreč ni bila sprejeta definicija terorizma, ki bi bila univerzalno sprejemljiva. Tudi resolucija Združenih narodov, sprejeta septembra leta 2001, ki obsoja terorizem in pomoč teroristom, ne zadovoljuje povsem, ker ji zmanjka sape ravno pri definiranju pojma terorizma (Keohane, 2002: 142-3). Vzrok za to se bržkone skriva v nenehnem spreminjanju vsebine in konstitutivnih sestavin tega pojava ter v dejstvu, da gre tako s političnega kot tudi pravnega vidika za zelo občutljivo temo, oz. kot je dejal Nietzsche, lahko definiramo le stvari, ki nimajo zgodovine (Laqueur, 2001: 6). Tudi čedalje pogostejše prakticiranje terorističnih dejanj kot sredstev za doseg določenih ciljev nam ne pomaga veliko pri zaokrožitvi obsega pojma, ampak zmedo na tem področju samo še povečuje. Teroristična dejanja izvajajo posamezniki in skupine. Najpogosteje se k njim zatečejo razne skrajne nacio-

² O vzrokih in posledicah tega dogodka piše Noam Chomsky v knjigi "9-11". Še posebej je relevantno njegovo poudarjanje posebne teže, ki jo pripisuje državnemu terorizmu oz. terorizmu, ki ga v mnogo večji meri kot nedržavne skupine izvajajo države (Chomsky, 2001: 39-59). To dejstvo poudarja v najnovjšem delu tudi Fred Halliday z London School of Economics and Political Science, ko trdi, da so v zadnjih nekaj desetletjih države pobile in mučile dosti večje število ljudi in kršile mednarodna pravila vojne kot pa t.i. "nedržavni" teroristi (Halliday, 2004).

³ Fred Halliday pripisuje Evropi "pionirsko" vlogo v zvezi s pojavom političnega nasilja oz. terorizma. Terorizem so namreč prvi zagovarjali francoski revolucionarji, med boljševiskimi voditelji pa še posebej Trocki v delu "V obrambo terorizma". Pri vsem tem pa seveda ne gre zamolčati Stalinovega dolgoletnega prakticiranja državnega terorja v Sovjetski zvezi.

nalne oz. etnične in verske skupine, ne glede na njihovo politično usmerjenost. Pogosto so za posameznimi navidez individualnimi terorističnimi dejanji stale kar same države (npr. Libija). Teroristična dejanja so usmerjena proti avtokratičnim kot tudi demokratičnim političnim ureditvam - pravzaprav so slednje celo pogosteje tarča. Terorizem je na ta način postal instrument vsiljevanja radikalnih političnih in socialnih sprememb in tudi instrument preprečevanja le-teh. Kompleksna narava teh dejstev sicer otežuje njegovo razumevanje in prav zaradi tega moramo najti ustrezno definicijo, ki bo ustrezala čim širšemu krogu zainteresiranih raziskovalcev in praktikov na tem področju.

V literaturi namreč zasledimo nič koliko definicij terorizma (Martin, 2003: 31). Nekateri se pri tem osredotočajo na storilce (izvajalce terorističnih dejanj), druge na njihove namene, tretje na način izvajanja itd. Le redke med njimi prestanejo običajne preizkuse v mednarodnem pravu, še redkejša pa so tiste, ki so tako pravno kot politično povsem sprejemljive. Jessica Stern, predavateljica na harvardski univerzi in znana preučevalka terorizma, ponuja eno od bolj prepričljivih definicij terorizma kot "dejanja oz. grožnje z uporabo sile proti civilistom z namenom maščevanja, ustrahovanja in drugih oblik vplivanja na ciljno publiko" (Stern, 1999: 11). Taki definiciji je blizu tudi Cindy Combs, avtorica knjige "Terrorism in the Twenty-First Century", kjer označi terorizem kot "sintezo vojne in gledališkega spektakla s političnim motivom, dramatisiranje najhujših oblik nasilja, ki se izvaja na nedolžnih žrtvah pred publiko v upanju, da ustvari občutek strahu" (Combs, 2003: 8-14). S problematiko definiranja terorizma se ukvarjajo tudi številne institucije, med drugimi ponujajo svoje videnje terorizma tudi ameriški FBI, vlada Velike Britanije, različne znanstvene ustanove (na primer: International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences) in druge.

Na podlagi pregleda najbolj reprezentativnih pojmovanj oz. definicij terorizma lahko ugotovimo, da imajo te veliko skupnega in da so razlike bolj v poudarkih. Pri postavljanju definicij je predvsem pomembno, da poznamo družbene in politične okoliščine (kontekst), v katerih teroristi delujejo, ter da identificiramo zgodovinske, sociološke, ekonomske, etnične in nenazadnje tudi psihološke elemente, ki vplivajo na miselne vzorce, obnašanje in dejanja teroristov.

Profil globalnih teroristov

Z dejstvom, da postaja globalni terorizem eden izmed najbolj perečih problemov novega tisočletja, narašča tudi potreba po obsežnejših in bolj prepričljivih raziskavah profilov globalnih teroristov. V zadnjem času narašča število študij o posameznikih, za katere obstaja večja verjetnost, da se bodo zatekli k terorizmu. Podrobno preučevanje seveda ni empirično izvedljivo, koristno pa je pridobiti informacije o karakterističnih potezah sodobnih teroristov. Takšne analize so lahko še posebej v pomoč državam in raznim organizacijam pri pripravi možnih strategij in načinov boja s terorizmom. Pomagajo tudi globlje razumeti ta pojav, še posebej pa so take analize koristne v primerih, ko se države neposredno soočajo s terorističnimi dejanji in so zato potrebni hitri in na dolgi rok učinkoviti ukrepi.

Ob vsem tem pa je pogosto potrebno imeti določeno distanco do omenjenih

analiz. Predvsem je na mestu vprašanje, ali gre sploh zaupati informacijam, ki jih o teroristih pridobivajo in analizirajo obveščevalne službe, ali so tudi le-te le ujetnice svoje politične agende (interesov), po kateri prikrajajo in posredujejo informacije, postavlja pa se tudi vprašanje, kdo in kakšen je sploh profil informantov obveščevalnih služb.

Strokovnjaki s področja terorizma so si običajno najprej zastavili vprašanje, ali je možno določiti tiste karakteristične poteze, ki so skupne vsem teroristom, in drugič, ali je sploh možno napovedati, za katere posameznike je bolj verjetno, da se bodo zatekli k terorizmu. Do nedavnega smo imeli na voljo zelo malo osebnih podatkov o teroristih, ki so uspešno izvedli teroristična dejanja; takšna diskretnost jim namreč omogoča, da jih pri dejanju ne zalotijo oz. da lahko to delajo nekažnovano. Z zajetjem tistih, ki so bili pri tem manj uspešni, pa so raziskovalci prišli do bistveno bolj uporabnih informacij.

Vsekakor je pri posploševanju potrebna izredno velika previdnost, saj gre za zelo zapleteno nalogo. Žal se te nevarnosti ne zavedajo številni, ki se ukvarjajo s terorizmom. Med njimi še posebej izstopajo tisti, pri katerih prevladuje bolj ali manj prikrito ideološko podložena interpretacija tega pojava. Strokovnjaki si še do danes niso edini o profilu, ki bi ustrezal tipičnemu teroristu. V literaturi najdemo v tem pogledu bolj ali manj prepričljive analize različnih avtorjev (Edgar O'Ballance, Frederick Hacker, v: Combs, 2003). Če jih povzamemo, lahko ugotovimo, da večina teroristov ne kaže večjih psihopatoloških motenj. Izredno težko oz. sploh nemogoče je opredeliti skupne karakteristike, ki bi jih našli pri vseh teroristih. Ugotovitve strokovnjakov kažejo, da se v določenem odstotku med njimi pojavljajo osebe, ki so agresivne, bojevitega značaja in bolj, kot je sicer to običajno pri ljudeh, nagnjene k izključenosti iz svojega okolja. Ti ljudje imajo tudi probleme s svojo samopodobo, prevračajo krivdo na druge ter so v svojem življenju pogosto neuspešni. Kljub vsem omenjenim pomanjkljivostim pa predstavlja skupno izstopajočo značilnost teroristov prav njihova normalnost (Whittaker, 2001: 22).

Intervjuji z zaprtimi pripadniki teroristične organizacije Al Kaida v Afganistanu razkrivajo, da prihajajo teroristi predvsem iz srednjega družbenega razreda, da so relativno dobro izobraženi ter verjamejo, da je talibanska verzija islama edina primerna oz. idealna za njihove družbe. Ozadja terorističnih napadov 11. septembra razkrivajo isto: vodje in rekrutirani v terorističnih organizacijah sploh ne izhajajo iz revnih družin - ne gre torej za žrtve nepravičnega ravnanja z njimi ali pripadnike marginalnih, socialnih in etničnih skupin v islamskih deželah. Predvsem gre za mlade, radikalno misleče ljudi z univerzitetno izobrazbo, ki se niso mogli zaposliti na državnih univerzah oz. v drugih javnih sektorjih in jim je bila na ta način ovirana njihova kariera. Sem moremo prišteti tudi neasimilirane ali neprilagojene muslimanske emigrante iz zahodnih držav (Radu, 2002: 285-6).

Paradoks pri vsem tem pa je, da sta Zahodna Evropa in ZDA v zadnjih treh desetletjih sprejeli milijone legalnih in tudi ilegalnih muslimanskih emigrantov in jim podelila pravice, ki jih v svojih državah ne bi mogli uživati. Kljub temu jih je mnogo, predvsem mladih, zavrnilo zahodno, svobodomiselno, demokratično in individualistično okolje. Torej se ni mogoče opreti na razlago, po kateri je mogoče islamski terorizem opreti na nepravičnost, pomanjkanje oz. diskriminacijo. Za pri-

mer vzemimo samo Osamo bin Ladna, ki je multimilijonar, vsi sodelavci Al Kaide v Evropi in ZDA pa so, kot smo že omenili, univerzitetno izobraženi ter prihajajo iz srednjega ali višjega družbenega razreda. Mohamed Atta, pilot letala, ki se je zaletel v severni stolp Svetovnega trgovinskega centra v New Yorku, je bil sin premožnega odvetnika iz Kaira, dobro izobražen in je prepotoval ves svet (Hill, 2001: 94). Pri mednarodnem fundamentalističnem islamskem terorizmu torej ne gre toliko za socialni oz. ekonomski, temveč bolj za kulturni pojav.

Motivi in družbene korenine globalnega terorizma

Terorizem je neločljivo povezan s konfliktnimi situacijami. Ideološki boji med državami, razdeljene družbe, represivne vlade in ekonomske neenakosti predstavljajo kontekst in dejavnike, ki ustvarjajo zamere in podlago za nastanek terorizma. Demokratične države so, kar je po svoje dodatni paradoks, bolj dovzetne za terorizem, ker tolerirajo različna, tudi skrajna mnenja, svobodo obveščanja in združevanja. Navzlic temu se pojavljajo nezadovoljni posamezniki oz. skupine, ki se zatečejo k reševanju svojih problemov s pomočjo terorizma, demokratičnost držav pa jim takšno dejavnost v marsičem olajša. Razumevanje vzrokov, ki pripeljejo do terorizma, zato zahteva tudi poznavanje psiholoških vzgibov tako na ravni posameznikov kot na ravni skupin. Raziskave se pri tem bolj kot na posamezne tipe osebnosti ali mentalne patološke pojave opirajo na dinamiko medsebojnih odnosov v skupini. Skupine namreč sestavljajo posamezniki, ki prihajajo iz različnih okolij, imajo različne sposobnosti in politične obveze, zato je njihova primarna naloga ohranitev solidarnosti in medsebojne povezanosti.

Terorizem služi določenemu namenu, gre za dobro premišljena dejanja, ki so usmerjena k določenemu cilju. Gre za zavestno strategijo, ki je v prvi vrsti usmerjena k spodbujanju pozornosti ("straha") javnosti do njihovih "apokaliptičnih" dejanj, rekrutiranju v vrste teroristov, pridobivanje podpore v širši javnosti ter izzivanju, naj država proti njim uporabi nasilna sredstva. Politika "nepopuščanja", ki jo je v začetku sedemdesetih let sprejela ameriška vlada, je temeljila prav na predpostavki, da je terorizem zavestno in racionalno izbrana strategija (Crenshaw, 2001: 15606). Vlada je bila prepričana, da bo terorizem postopoma odmrll, če ga bo, namesto, da bi ga nagrajevala ali mu ustregla, pregnjala in kaznovala. Pogosto so krivili medije, češ da s pretiranim namenjanjem pozornosti terorističnim dejanjem teroriste v resnici spodbujajo ali pa jim celo pomagajo pri doseganju njihovih ciljev.

Terorizem je močno odvisen od zmožnosti, predvsem od razpoložljivosti sredstev in dostopnosti tarč. Moderni svet industrijskih držav z neomejeno dostopnostjo materialnih dobrin, sofisticiranimi transportnimi sistemi in komunikacijskimi mrežami, ki omogočajo veliko mobilnost in publiciteto, jim take možnosti samo še olajšuje. Paradoks pri vsem tem je, da se teroristi borijo proti ("potrošniški družbi") proizvodom zahodnega sveta, sami pa jih s pridom uporabljajo (internet, mediji, transportna sredstva, svet zabave itd.).

Martha Crenshaw, znana preučevalka terorizma, je že leta 1981 raziskovala okoliščine, v katerih obstoji večja verjetnost, da pride do izbruha političnega nasilja.

Crenshaw izhaja iz predpostavke, da je terorizem izraz logične izbire in politične strategije (Whittaker, 2001: 14). Najprej osami pogoje, ki omogočajo nastanek terorizma. V njihovem okviru nato preuči faktorje, ki spodbudijo in usmerijo njihovo motivacijo, ter ugotovi možnosti za izvedbo nasilnih dejanj. Navkljub deklarirani odprtosti demokratičnih držav pa tudi te niso imune pred zaostrenimi notranjimi protislovji, blokadami političnega udejstvovanja v škodo marginalnih in izključenih družbenih skupin, kar je v preteklosti in bo tudi v prihodnje generiralo najrazličnejše oblike političnega nasilja oz. ene od njegovih v javnosti najbolj razvpitih oblik - terorizma. Ne gre za kakšno univerzalno sprejeto teorijo, pomeni pa eno od upoštevanja vrednih izhodiščnih točk pri raziskovanju motivov in korenin globalnega terorizma.

Poleg teorije Marthe Crenshaw obstaja še veliko drugih študij o domnevnih motivih za teroristična dejanja. Večina jih izhaja iz predpostavke, da politično nasilje izhaja iz dobro premišljenih in utemeljenih načel, ki so za določeno družbo vsaj za nekaj časa obvezujoče. Nasprotno z mnenjem Marthe Crenshaw pa določanje prioritet, načrtovanja in izvrševanja akcij ni mogoče vedno povezati le z logičnim procesom. V prvi vrsti je namreč treba upoštevati tudi dejavnike, ki navdihujejo skupino in celoto kot posameznike v njej. Eno takih študij je pripravila ameriška vojska v okviru Ameriškega centra za raziskovanje terorizma v ZDA⁴, ki razvršča motive za teroristična dejanja v tri skupine: racionalne, psihološke in kulturne, pri čemer so možne tudi medsebojne kombinacije (Whittaker, 2001: 17-21). Teroristični cilji naj bi bili vedno politični, saj teroristi ne glede na verske ali ideološke poglede težijo k osvojitvi politične moči, s pomočjo katere bi družbi vsilili svoje poglede.

Racionalna motivacija pri teroristu vzpodbudi, da razmišlja v okviru svojih ciljev in možnosti ter predvidi stroške in koristi. Racionalni terorist bo preučil, ali obstajajo še druge, cenejše in bolj učinkovite možnosti dosege ciljev. Pri ocenjevanju tveganja bo primerjal sovražnikove obrambne zmožnosti z njegovimi napadalnimi. Glavno vprašanje, ki se mu pri tem poraja, je, ali bo s terorizmom dosegel svoj namen in zadal zadosti strahu, ne da bi pri tem uničil svoja načela in po možnosti samega sebe.⁵

Psihološka motivacija izvira iz teroristovega osebnega nezadovoljstva s svojim življenjem in dosežki. Taka oseba meni, da bo svoj položaj rešila s pomočjo terorizma. Navadno ne gre za psihopatološke motnje, lahko pa tako osebo označimo za "pravoverneža" oz. fundamentalista. Teroristi, ki so psihološko tako motivirani, običajno sploh ne sprevidijo možnosti, da je njihovo mišljenje napačno. Močno so zaverovani v svoj prav. So pod vplivom zlih motivov proti vsem, ki so zunaj njihove skupine, kar jim omogoča razčlovečenje žrtev in odstranitev vsake sence krivde oz. dvoma. Zanje je značilna izrazita potreba po pripadanju določeni skupini, svoj družbeni status pogojujejo s sprejetjem v določen krog. Svoj obstoj in samozavest ohranjajo s stalnim teroriziranjem. Običajno si cilje zastavijo tako široko, da je njihovo uresničenje v bistvu nekaj utopičnega. Uresničenje ciljev bi pomenilo,

⁴ *Terrorism Research Center*

⁵ *Analize racionalnega terorista so podobne tistim, ki jih izdelujejo vojaški poveljniki oz. poslovneži, ko načrtujejo rizičnost naložb.*

da obstoj skupine sploh ne bi bil več potreben, tega pa člani seveda ne želijo. Če že dosežejo cilje, si običajno postavijo nove.

Kulturna motivacija predstavlja pomemben dejavnik oblikovanja posameznikovih vrednot. Pogosto jih taka motivacija usmerja k dejanjem, ki ljudem iz drugih kulturnih krogov niso razumljiva. Kulturne karakteristike močno vplivajo na to, kako ljudje sprejemajo in razumejo življenje oz. kako vidijo sami sebe v njem. Posledično se to odraža tudi v razumevanju terorizma. Ena izmed najpomembnejših kulturnih determinant, ki vplivajo na potencialne teroriste, je, kako sprejemajo tujce (t.j. ljudi, ki ne pripadajo njihovi kulturi) ter predstave o domnevnih grožnjah obstoju njihove etnične skupine. Strah pred kulturnim izginotjem pri nekaterih sproži nasilje, kar se drugim, ki niso doživeli te izkušnje, zdi iracionalno. Vsi ljudje so občutljivi na grožnje vrednotam, s katerimi se identificirajo, bodisi da gre za jezik, vero, pripadnost skupini, domovino ali pa ozemlje, na katerem živijo. Zavedanje, da obstoja možnost izgube katerekoli od teh vrednot, sproži pri številnih obrambne, včasih celo ksenofobične odzive. Za še posebej nasilnega se je v zgodovini izkazal terorizem v imenu vere. Vera namreč predstavlja močno zasidrano vrednoto. Nekateri med njimi so tako zaverovani vanjo, da menijo, da imajo pravico in dolžnost uporabiti silo pri ohranjanju vere in pridobivanju novih pristašev. To tudi pojasnjuje visoko stopnjo zavezanosti in pripravljenosti tvegati življenje med versko istousmerjenimi terorističnimi skupinami.

Motivi terorističnih skupin se s časom spreminjajo. Pojavlja se čedalje več novih terorističnih skupin, ki vključujejo versko ali maščevalno motivirane ad hoc skupine, nasilne desno usmerjene ekstremiste, razne apokaliptične skupine in kulte, nastale v zvezi s prihajajočim tisočletjem. Teroristične skupine so vedno bolj nasilne in tudi hitreje posežejo po nasilju kot včasih. Poseben problem predstavlja hitro naraščajoče število versko motiviranih skupin, ki so v večinioma bolj nasilne kot pa sekularne. Leta 1995 so verske skupine zagrešile 25 % vseh mednarodnih terorističnih incidentov, pri tem pa so bile odgovorne za kar 58 % primerov, ki so se končali s smrtjo (Stern, 1999: 8).

Vzroki in vrednostni sistemi

Če se ozremo globlje v vrednostne sisteme posamičnih terorističnih skupin, odkrijemo celo paleto vzrokov, zaradi katerih se skupine zatečejo k uporabi nasilja (Combs, 2003: 44-7).

Kot prvo je to že omenjeni verski fanatizem⁶. Verski fanatiki različnih ver so odgovorni za smrt več tisočev. V številnih vojnah po svetu v preteklosti in danes so šiitske muslimane nahujskali proti sunitom, katolike proti protestantom in hindujce proti muslimanom ali obratno. V "božjem imenu" se že tisočletja pretaka kri, ki se bo nedvomno tudi v prihodnje, saj se verski fanatiki le redko zadovoljijo z doseženimi cilji.

Anarhisti. Gre za skupine, ki so se pojavljale predvsem ob koncu 20. stoletja.

⁶ Primer versko fanatične skupine je bin Lادنova Al Kaida, ki je svetu na dramatičen način pokazala, koliko uničevalne moči lahko zberejo posamezniki v t.i. sveti vojni oz. "džihad", kot je ta boj poimenoval bin Laden.

Danes deluje na svetu še nekaj skupin, ki se striktno držijo ortodoksnega (kvazi)anarhističnega prepričanja. Seveda pa ne gre vseh anarhističnih skupin vreči v isti koš in jih kar vse počez obravnavati kot teroristične. Gre za manjše in kratkotrajne skupine, ki prav zaradi nejasnosti svojih ciljev, da ne omenimo sredstev, ki jih pri tem uporabljajo, težko pritegnejo druge. Na drugi strani je v zadnjih letih v Zahodni Evropi in ZDA naraslo število neonacistično/neofašistično usmerjenih skupin⁷. Ena izmed njih je odgovorna za bombni napad leta 1995 v Oklahoma Cityju.

Kot vzrok se pogosto omenjata separatizem in nacionalizem. Najbolj znana skupina, ki teži k separatizmu, je ETA, tu so še francosko-kanadska FLQ in filipinska skupina Abu Sajaf. Težko je ločevati med nacionalizmom in separatizmom kot motivoma terorizma. Skupine z nacionalističnim motivom so tiste, ki si želijo priboriti svoj delež ali vso oblast v družbi ali pa vsaj osvojiti del oblasti in doseči drugačno - v korist svoje etnične skupine - razporeditev bogastva v državi. Včasih gre za manjšine, ni pa nujno. Te zadnje skupine praviloma ne težijo k osamosvojitvi in odcepitvi.

Med vzroki zasledimo še ideološke plačance, patološke in zadržane teroriste ter skupine, ki poskušajo s pomočjo terorističnega nasilja vsiliti svoj pogled na določen družbeni problem (npr. problematika splava).

Če hočemo ugotoviti korenine terorizma, moramo stopiti v njihov miselni svet, razumeti njihove zamere in raziskati, zakaj naprtijo vso odgovornost za razmere v svetu Zahodu. V primeru terorističnega napada na ZDA, 11. septembra, so vzroki znani, enako tudi motivi. Bin Ladnova teroristična organizacija svoje ravnanje opravičuje z mnenjem, da so ZDA tiste, ki so odgovorne za razmere na Srednjem Vzhodu, za krivice nad Palestinci, za nasilje nad muslimani v Čečeniji, Kašmirju, Iraku in Bosni, za prisotnost ameriške vojske v Savdski Arabiji ter nasploh za "ameriško" pogojeno ali diktirano globalizacijo.

Kako se spopasti z globalnim terorizmom?

Teroristična dejanja v zadnjih časih (New York, Bali, Madrid) so mednarodno skupnost nedvomno postavila pred dejstvo, da mora prevzeti aktivno vlogo pri reševanju terorizma kot enega ključnih svetovnih problemov današnjega časa. Čeprav so bila devetdeseta leta 20. stoletja obdobje terorističnih incidentov, ki so jih izvrševale predvsem teroristične organizacije, kot sta PLO in IRA, so ostali družbeni problemi, ki so aktivirali mednarodni terorizem, bolj ali manj nerešeni. Če se je svet pred temi dogodki vse prevečkrat izmikal iskanju ustreznih rešitev oz. jim ni posvečal potrebne pozornosti, pa danes ni več mogoče ignorirati akutnih družbenih oz. mednarodnih problemov. Problem terorizma je zato potrebno globlje preučiti in najti strategijo, ki se bo tako na kratki kot dolgi rok z njim uspešno spopad(a)la.

Boj s terorizmom od držav ne zahteva le izboljšanja varnostnih ukrepov, uničenja terorističnih mrež in ujetja oseb, odgovornih za teroristična dejanja, temveč vključuje tudi globlje razumevanje sovraštva, ki ga nekateri posamezniki ali druž-

⁷ Npr. *Arijska nacija v ZDA*

bene skupine čutijo do določenih držav. Razumevanje vzrokov, ki pripeljejo do uničevalnih izbruhov jeze, je vsaj toliko pomembno kot kaznovanje teroristov - zločincev in uničenje teroristične infrastrukture. Mednarodni strokovnjaki omenjajo v zvezi s tem predvsem dva dejavnika, ki lahko pri ljudeh sprožita teroristično nasilje (Combs, 2003: 277). Prvi je čedalje večji prepad med bogatimi in revnimi narodi, ki ga še posebej pogloblja (neoliberalna) globalizacija. Kot drugo pa omenjajo pomanjkanje razumevanja med "krščanskim" Zahodom in "muslimanskim" Srednjim vzhodom.

Eden od tipičnih ideoloških postopkov, ko se partikularno umesti na raven univerzalnega, da bi se lahko iz tega izvajali pristranski globalni zaključki, je primer uporabe paradigme "globalne vojne" (Juergensmeyer, 2002: 30-5). Mark Juergensmeyer v knjigi "Understanding September 11" pojasnjuje pojem globalne vojne s pomočjo tridelne sheme. Kot prvo so tarče, ki jih izbirajo teroristi, in so pogosto transnacionalne. Kot primer vzemimo žrtve napada na Svetovni trgovinski center, v katerem so delali državljani kar 86 držav. Kot drugo, tudi teroristične mreže so pogosto transnacionalne. Al Kaido so poleg Savdske Arabije aktivno podpirali ali še podpirajo tudi v Pakistanu, Egiptu, Palestini, Alžiriji, Sudanu, Indoneziji, Maleziji, Filipinih in drugje. Kot tretje pa se globalnost povezuje s transnacionalnim vplivom, ki ga imajo teroristična dejanja, saj se izvajajo pred svetovnim televizijskim občinstvom in pomenijo potemtakem globalni dogodek. Gre za očiten primer pristranske (trenutne ameriške neokonservativne) interpretacije, ki hoče vojno proti terorizmu kot lastno partikularno vsiliti vsem s tem, ko svojo zunanjo politiko predstavlja kot globalno (univerzalno).

Tehtne napatke v zvezi z bojem proti terorizmu nam ponuja Daniele Archibugi z italijanskega Nacionalnega raziskovalnega centra (Archibugi, 2001: 5-7). Kot prvo predlaga, da je potrebno enakovredno obravnavati življenja, se pravi, ne glede na to, ali pripadajo "našemu" ali "tujemu" političnemu in družbenemu okolju. Prepričan je, da se nasproti terorizmu ne smemo zoperstaviti z novim terorizmom. Dalje meni, da so demokratične države bolj izpostavljene tveganju in bolj ranljive za teroristična dejanja. Imajo pa po mnenju Archibugija pomembno orožje nasproti terorističnim napadom: gre za sodelovanje oz. udeležbo ljudi. Dokler lahko teroristična organizacija računa na podporo precejšnjega deleža prebivalstva, jo je nemogoče premagati. Ko pa podpora prične slabeti, postanejo teroristi akcijsko nemočni. Isti avtor obravnava tudi neučinkovitost obveščevalnih služb (predvsem CIA in FBI) pri varovanju svojih državljanov. Potrebno bi bilo popolnoma spremeniti organizacijske temelje, na katerih so te zasnovane, in jih podvreči korenitim spremembam. Obveščevalne službe bi v današnjem času morale biti v funkciji "kontrolne državljanov" in ne "kontrolne nad državljanji".

Pomembno vlogo v boju proti terorizmu bi moral imeti tudi natančen nadzor finančnih prelivov in prizadevanje za uničenje tistih virov, ki so namenjeni financiranju terorističnih organizacij. Archibugi posveti pozornost tudi sojenju teroristom, zavzema se, da bi jih obravnavala mednarodna sodišča, na katerih bi bili prisotni tudi sorodniki žrtev. Takšno sojenje bi teroristom odvzelo avro, navdahnjeno z vlogo žrtve, s katero želijo pridobiti podporo ljudi. V ta namen predlaga Združenim narodom ustanovitev posebnega sodišča, ki naj bi ga sestavljali sorod-

niki žrtev, se pravi tudi iz islamskih dežel. S tem ostro nasprotuje strategiji aktualnega predsednika Busha, ki se zavzema za ustanovitev ad hoc vojaških sodišč. V svojo razpravo vključuje Archibugi tudi razmere na Bližnjem vzhodu. Palestinsko vprašanje namreč predstavlja enega izmed glavnih virov napetosti v svetu. Izraelsko - palestinski spor predstavlja konflikt med različnima kulturama in civilizacijama. Paradoksalno pri tem je, kako lahko majhen delček sveta tako usodno ogroža svetovni mir. Nedvomno bi po več kot pol stoletja stalnih napetostih in konfliktih mednarodna skupnost morala najti ustrezne rešitve sobivanja obeh narodov. Isti avtor poudarja tudi pomen Združenih narodov, ki naj ne bi bili le podrejeni Združenim državam, temveč v prvi vrsti posredovalec med različnimi kulturami pri preprečevanju sporov, da se le-ti v prihodnosti ne bi, tako kot je v to prepričan Samuel Huntington, razplameli v konflikte med civilizacijami. V okviru Združenih narodov bi se tudi moralo odvijati reševanje problema terorizma (Archibugi, 2001: 7).

Rudi Rizman v zvezi s spopadom s terorizmom opozarja na protislovje, v katerem se lahko znajdejo nacionalne države: če ne bodo učinkovito uporabile nasilja, ko je ali bo čas za to, bo hitro po njih, če pa ga bodo uporabljale permanentno, je jasno, da bodo živele v stalnem izrednem stanju, kar bo povsem izčrpalo njihove resurse in nazadnje tudi njihovo demokratično legitimnost. Za uspeh v dolgoročnem pogledu pa je potrebno, da države analizirajo in odpravljajo družbene vzroke, ki jih teroristi izkoriščajo za svoje delovanje, njihovo neposredno družbeno okolje pa jih ne le trpi, temveč jih celo aktivno podpira (Rizman, 2001a: 16).

Na mednarodni skupnosti je torej, da prevzame aktivno vlogo pri spopadu s terorizmom. Menim, da ta tako pomembnega problema še ni vzela zadosti resno ali pa nima prave skupne strategije boja z njim. Pomembno je tudi upoštevati predloge mednarodno priznanih strokovnjakov s tega področja ter tako poiskati prave odgovore in učinkovite strategije. Pred mednarodno skupnostjo je potemtakem zelo težka naloga, in na njej je, ali bo samo čakala in sedela križem rok ali pa se bo dejansko spopadla z akutnimi družbenimi problemi.

Globalizacija in terorizem

Globalizacija igra pomembno vlogo pri razumevanju terorizma, čeprav seveda ne pojasnjuje dogodkov 11. septembra. Dogodki in odzivi nanje porajajo vprašanja o ekonomski in politični (ne)enakopravnosti, o migracijah in svobodi gibanja ter vplivu medijev. Neenakomerno in nepravilno ekonomsko globalizacijo pogosto omenjajo kot enega izmed vzrokov za jezo, ki je usmerjena proti zahodnim državam (Keohane, 2002: 77-91; Sassen, 2002: 106-120; Eichengreen, 2002: 121-135). Globalizacije se ne povezuje samo z naraščajočim mednarodnim pretokom ljudi, znanja in blaga, temveč tudi z naraščajočo medsebojno soodvisnostjo različnih družb, oblikami vladanja in porazdelitvijo moči v svetu.

Pogosto nasprotniki globalizacije opozarjajo na dejstvo, da je le-ta za seboj pustila 20 odstotkov svetovnega prebivalstva v revščini in z malo upanja v prihodnost. Revščina in lakota pa v razvijajočih se deželah pomenita plodna tla za razlage, ki upravičeno krivijo za takšne razmere Zahod. Globalizacijo je mogoče razu-

meti tudi kot vsiljevanje "ameriških" oz. "zahodnih" vzorcev, kajti dejstvo je, da so nekatere bogate države to postale na račun revnega sveta, in sicer ravno zahvaljujoč globalizaciji. Treba pa je pripomniti, kot ugotavlja Rudi Rizman, da tudi najbolj radikalne kritike ZDA kot glavnega svetovnega dirigenta globalizacije ugotovljajo, da je prav globalizacija odpravila sleherno možnost, da bi se na svetu formiral nov zgodovinski imperij, ki bi si podredil ostale države. Globalizacija je terorizmu kot staremu zgodovinskemu pojavu v tem pogledu ukrojila le nov plašč. Po eni strani je erodirala dosedanji privilegij nacionalnih držav, da v njihovih okvirih razpolagajo z monopolom prisile oz. legitimne uporabe nasilja. Po drugi strani pa je globalizacija bistveno spremenila dosedanje vzorce organiziranega nasilja. Mary Kaldor z London School of Economics s tem v zvezi ugotavlja, da vojaški spopadi in teroristične akcije v novejšem času vsebujejo tako lokalno kot globalno razsežnost in je zato danes težko vztrajati pri klasičnem razlikovanju med stanjem "miru" in "vojne" ter med "notranjimi" in "zunanji" zadevami (Rizman, 2001a: 16).

Povedano seveda ne pomeni, da vstopamo v čas stalne vojne in anarhije, temveč da mir in vojna nekako sobivata drug ob drugem. Rizman še ugotavlja, da s tem nacionalnim državam, tudi največjim in najmočnejšim med njimi, ostaja le majhen maneverski prostor za reguliranje nasilja v globalni dobi. Zato je še kako pomembna pripravljenost nacionalnih držav, da se v spopadu s terorizmom organizirajo na nadnacionalni ravni. "Nacionalne države ne morejo dobiti boja s terorizmom, ki se je dodobra ugnezdil v transnacionalnih omrežjih, če se bodo z njim spopadale vsaka posebej in samo iz svojih koristi", še dodaja isti avtor. Seveda je jasno, da so klasične vojaške akcije pri tem neučinkovite. Od načina ravnanja zahodnih držav je odvisno, ali bodo s svojim ravnanjem zatrle terorizem ali le razplamtele novo sovražstvo. Spopad s terorizmom ne more imeti pred očmi samo kratkoročnih ciljev, temveč mora biti civilizacijsko prepričljiv tudi na dolgi rok. Isti avtor tudi meni, da bi bil paradoks, za človeštvo pa velika tragedija, če bi priložnosti, ki jih prinaša globalizacija, bolje izkoristili teroristi in za njimi stoječe fundamentalistične skupine kot pa nacionalne države, ki so ta kvalitativno novi zgodovinski proces začele.

Ravnotežje med varnostjo in svobodo

Pomemben problem, na katerega države naletijo, ko se spopadajo s terorizmom, je, kako pri tem doseči ravnotežje med varnostjo in svobodo. Razmerje med svobodo in varnostjo je namreč izredno kočljiva stvar. Rizman omenjeni problem primerja s problemom kvadrature kroga: nikoli namreč nimamo obojega hkrati in toliko, da bi hkrati zadovoljilo vse (Rizman, 2001b: 5). Če se države odločijo za več varnosti, lahko to pomeni, da se odrečejo svobodi. Če pa se odločijo za svobodo brez varnosti, jim na koncu ostane tudi bore malo od svobode. Smo lahko torej oboje: varni in svobodni?

Z navzkrižjem med svobodo in varnostjo sta se ukvarjala že John Locke in Montesquieu, začetnika zgodnjega liberalizma, katerih ideje so posredno vplivale tudi na konstituiranje ameriške ustave. Locke je že tedaj preučeval odnos med svobodo in varnostjo ter poudarjal nujnost slednje pri zagotavljanju prve. Človeku že

narava sama po sebi daje pravico do svobode, vendar pa je uresničevanje te pravice zelo negotovo, saj je nenehno izpostavljen raznim nevarnostim. Zato se človek odreče delu svoje absolutne svobode in z ostalimi, ki so ravnali prav tako, sklene t.i. družbeno pogodbo, s katero se zavežejo za skupno varovanje življenj, svobode in premoženja. Locke torej zagovarja predpostavko, da je varnost prvi pogoj svobode (<http://www.thepublicinterest.com/current/article1.html>).

V tej smeri razmišlja tudi Montesquieu, ko definira politično svobodo: "Politična svoboda obstaja v varnosti oz. je odvisna od vladajoče varnostne paradigme. Varnost ni v tem smislu nikoli bolj ogrožena kot ravno z javnimi ali zasebnimi tožbami. Tako je torej svoboda državljanov povezana z uveljavljanjem kazenskega prava. Poznavanje kazenskega prava igra pri tem prioriteto vlogo" (<http://www.thepublicinterest.com/current/article1.html>). Montesquieu še trdi, da vsaka grožnja, od koderkoli že prihaja, pomeni grožnjo svobodi v enakem obsegu kot varnosti. Nasprotno pa današnji (neo)liberalizem zanika povezavo med svobodo in varnostjo ter obravnava oba pojma ločeno enega od drugega. Takšno ločevanje pa prinaša več škode kot koristi.

Vloga prava v boju proti globalnemu terorizmu

Robert Friedlander označuje mednarodni in transnacionalni terorizem za nič več in nič manj kot zavestno in objestno ubijanje ljudi, namerno zadajanje telesnih poškodb in duševnih bolečin s silo oz. z grožnjo z uporabo sile (Combs, 2003: 185). Friedlanderjeva definicija terorizma označuje splošno predstavo, ki jo imajo ljudje o terorističnih dejanjih. Glede na to bi pričakovali, da so takšna dejanja dandanes v večini držav že uvrščena v njihove kazenske zakonike pod poglavje kaznivih dejanj zoper človečnost. Enako bi pričakovali tudi od mednarodnega prava, če le-to resnično odseva zakone in običaje mednarodne skupnosti. Seveda ni mogoče oporekati, da mednarodna skupnost obsoja vojno, rasno diskriminacijo, genocid in ostale kršitve temeljnih človekovih pravic. Naletimo pa na ovire, ko je potrebno to obsojanje spraviti pod skupni imenovalec ter formulirati uporabna določila z obvezno močjo.

Razlogi, zakaj je kljub mednarodnemu neodobravanju terorističnih dejanj tako težko izdelati ustrezne metode za zmanjševanje oz. odpravljanja le-teh, so zelo različni. Cindy Combs vidi enega izmed glavnih problemov v pomanjkanju zakonodajne avtoritete na mednarodnem nivoju. V nacionalnih državah pravila ustvarjajo organi, ki imajo zakonodajno moč, medtem ko na mednarodnem nivoju takega organa ne najdemo. Združeni narodi vsekakor niso bili ustanovljeni z namenom, da bi "vladali" narodom in v ta namen kreirali lastna pravila. Predvsem gre pri tej organizaciji za forum, v katerem države sodelujejo v razpravah in preko njih dosejajo konsenz o obravnavanih zadevah. Pravila, o katerih se poenotijo, pa vsekakor niso namenjena podreditvi posameznikov in skupin. Poleg tega mednarodna skupnost ne premore osrednje avtoritete, voditelja, ki bi jo vodil ali vladal, prav tako pa tudi ne sodnega sistema, h kateremu bi se imeli vsi na svetu pravico zateči in čigar odločitve bi na mednarodnem nivoju imele zavezujočo moč.

Ustanovljeno je bilo sicer Mednarodno sodišče⁸, vendar pa njegova avtoriteta temelji predvsem na pripravljenosti držav, da svoje spore podvržejo v razsodbo temu nadnacionalnemu organu in si s tem prizadevajo za mirno in prijateljsko reševanje nesoglasij. Navadno ostajajo najbolj pereči problemi izven dometa Mednarodnega sodišča, saj se države niso pripravljene ukloniti organu izven nacionalne sfere. Cobsova še dodaja, da pomemben razlog predstavlja tudi odsotnost organa kontrole, ki bi bdel nad izvrševanjem sprejetih pravil. Države so pokazale majhen interes za ustanovitev takega organa, saj naj bi po mnenju nekaterih pravnih strokovnjakov ta lahko ogrozil nacionalno suverenost, hkrati pa tudi mir in varnost v svetu (Combs, 2003: 185-6).

Konstituiranje in sprejemanje pravil na mednarodni ravni je tako postala izredno zapletena in občutljiva naloga. Pri politično obarvanih temah in med seboj pogosto nasprotujočih si nacionalnih interesih seveda ni lahko doseči hitrih in za vse države sprejemljivih dogovorov. Svetli primer predstavlja ustanovitev OZN po drugi svetovni vojni, ko je ogromno število držav z zavestjo grozot vojne šlo v ustanovitev organizacije, ki še danes predstavlja prvo in temeljno organizacijo za zagotavljanje miru. Še največ uspeha je mednarodna skupnost dosegla na področju pravil v zvezi z ravnanji med vojno, obravnavanjem določenih kategorij ljudi (ranjenci, ujetniki itd.) in podobno. Gre za področja, ki so v tesni zvezi z občutljivo tematiko terorizma in iz katerih v velikem obsegu tudi črpa nastajajoča protiteroristična zakonodaja. Do 11. septembra 2001 so bili vsi poskusi mednarodne skupnosti, da bi sprejeli splošna protiteroristična pravila, neuspešni. Več uspeha je bilo na nekaterih področjih, ki obravnavajo posamične vidike terorizma.

Iz preteklih desetletij lahko potegnemo ugotovitev, da so storjena teroristična dejanja vedno znova sprožila premike v prizadevanjih, da bi pravo prevzelo aktivno vlogo pri reševanju terorizma. Vendar so vsa ta prizadevanja propadla oz., kot je dejal Abraham D. Sofaer, sodnik in pravni svetovalec ameriškega zunanjega ministrstva, se pravo v preteklosti ni najbolje izkazalo na področju spopadanja z mednarodnim terorizmom (<http://www.foreignaffairs.org/19860601faessay7794/abraham-d-sofaer/terrorism-and-the-law.html>). Nekateri teroristi so bili bodisi ubiti bodisi zajeti med terorističnimi dejanji, le redke, ki jim pri tem uidejo, pa pozneje uspejo odkriti in aretirati. Za teroriste, ki so bili kazenskopravno preganjani in obsojeni, pa je celo možno, da jih v zamenjavi za talce izpustijo pred iztekom njihove kazni.

Eden izmed razlogov za neučinkovitost prava je, da je terorizem v osnovi kriminalna dejavnost. Če apliciramo pravo na notranja področja držav, lahko vidimo, da poskušajo vlade narediti vse, da uspešno kaznujejo storilce kaznivih dejanj in da potencialne storilce odvrnejo od kriminala. Kmalu pa ugotovijo, da pravo nima take moči, da bi povsem odpravilo kriminal. Še manj od tega pa lahko pričakujemo od prava, ki se spopada z mednarodnim terorizmom. Pomembno je tudi dejstvo, da svet kot celota nima zgrajenega mednarodnega sodnega in represivnega sistema, pri čemer pa gre za vzroke, ki so globlje narave in so bolj zapleteni. Zavajajoče je potemtakem pričakovati, da bo več zakonov in konvencij rešilo problem. Koristne in učinkovite so lahko predvsem konvencije, ki se dotikajo special-

* *The International Court of Justice*

nih področij, kot je npr. financiranje terorizma, zato se velja osredotočiti nanje. Mednarodno pravo na področju terorizma predstavlja dokaj negotovo orodje in je morda še najbolj uspešno kot kazalec za dejavnost mednarodne skupnosti in njeno zaskrbljenost ter nenazadnje kot okvir, v katerem se oblikujejo pravno zavezujoča mnenja. Predvsem pa bi moralo predstavljati okvir, v katerem bi se oblikovali in začeli udeleževati tako kratkoročni kot še toliko bolj pomembni dolgoročni ukrepi spopadanja s terorizmom.

Teroristična dejanja - splošna ali politična kazniva dejanja?

V razpravah, kako terorizem vključiti v zakonodajo, se je porajalo vprašanje, ali gre pri terorističnih dejanjih za politična ali splošna kazniva dejanja. Dilema, na kaj se pojem političnih kaznivih dejanj nanaša in kakšen je njegov domet, je postala pomembna tema v pravnih krogih, ki je še do danes ostala nerešena. Več stoletij ustaljena praksa je politična kazniva dejanja obravnavala z vidika oseb, proti katerim so bila ta izvršena. Pri tem pojem terorizma vključuje predvsem napade na vodje držav in diplomate. Če vzamemo politična kazniva dejanja kot taka, potem le stežka uvrstimo mednje dandanašnja teroristična dejanja, saj so le-ta usmerjena pretežno proti nedolžnim ljudem. Argument tistih, ki si prizadevajo, da bi teroristična dejanja uvrstili med politična, je, da je pravi namen teh dejanj usmerjen proti vladam ter da moramo biti pozorni predvsem na motive, ki ženejo storilce.

Nasprotniki idej o uvrstitvi terorističnih dejanj med politična opozarjajo predvsem na vrzel, ki lahko pri tem nastane. Če dejanju sodimo kot politično motiviranemu, se lahko storilci izmaknejo tako sojenju kot kaznovanju. Zakonodaje številnih držav namreč nudijo političnim prestopnikom poseben status, saj jim države lahko ponudijo politični azil. Države, ki se tako odločijo, pa ne more nihče prisiliti v kazenskopравни pregon teh oseb. Pravna vrzel je močno skrbela še posebej mednarodne pravne strokovnjake, ki so predlagali izdelavo mednarodnega kazenskega zakonika in ustanovitev mednarodnega kazenskega sodišča. Na podlagi tega bi lahko terorizem uvrstili med mednarodna kazniva dejanja in ga podvrgli jurisdikciji tega mednarodnega sodišča. V tej smeri je bil že narejen pomemben korak - ustanovitev Mednarodnega kazenskega sodišča. Skupina mednarodnih strokovnjakov, ki je delala na statutu omenjenega sodišča, se je znašla pred številnimi in težko rešljivimi pravnimi in političnimi problemi. V tej zvezi naj omenimo, da je bilo na nedavni mednarodni konferenci, ki se je ukvarjala s temi problemi, sprejeto zanimivo in hkrati težko razumljivo stališče, da se terorizem umakne iz seznama kaznivih dejanj, za čigar sojenje je pristojno Mednarodno kazensko sodišče. Vprašanje je, kaj se bo ukrenilo v zvezi s tem. Pravna vrzel, ki se nanaša na politične prestopnike pa še naprej omogoča, da izvajajo teroristi grozljive zločine in da ob tem še uhajajo roki pravice (Combs, 2003: 189-200).

Sklep

S terorizmom se človeštvo ukvarja že od nekdanj, pa naj bo to na (nad)nacionalni, državni ali verski ravni. Teroristi za uspeh svojih dejanj in dosego primarnega

cilja, povzročitve neizmerne strahu med ljudmi, potrebujejo občinstvo. Vsi ljudje s(m)o občutljivi za nasilna dejanja, še toliko bolj, če se nasilje izvaja na naključno izbranih žrtvah. V času globalizacije se je občinstvo s pomočjo medijev povečalo za toliko, da dandanes zajema praktično že ves svet, kar je neposredno povečalo možnost za uspeh terorističnih dejanj in njihovo odmevnost. Pravzaprav sodobna družba z neomejeno dostopnostjo materialnih dobrin, izredno razvitimi transportnimi in komunikacijskimi mrežami daje teroristom čedalje več možnosti in sredstev za izvajanje terorizma. Ukiniti javnost ali medijsko poročanje je seveda nemogoče, saj je ravno svoboda poročanja glavno dokazilo odprte in demokratične družbe. Rešitve je zato potrebno iskati drugje, globlje v vzrokih, ki pripeljejo ljudi do reševanja nastalih problemov in nezadovoljstva z nasiljem.

Temeljna načela svobode, demokracije, pravičnosti in humanosti, h katerim teži sodobna družba, in katera vključujejo nedotakljivost življenja, pravico do samoodločbe in enakost pravic in svoboščin, narekujejo, da ni dovolj čustveno in kratkoročno reagirati na posamezna teroristična dejanja. Spopadanje s terorizmom se mora skladati z vrednotami, do katerih se je dokopalo človeštvo, hkrati pa mora biti v funkciji prizadevanj mednarodne skupnosti. Edino v tem primeru lahko računamo, da bo ta boj na dolgi rok uspešen. Seveda se pri tem porajajo in se bodo še naprej številni novi praktični in moralni izzivi.

Vojaško in unilateralno (v tem pogledu v zadnjem času izstopajo predvsem ZDA) reševanje globalnega terorizma sicer predstavlja eno izmed možnosti, vendar ni v skladu z zgoraj omenjenimi temeljnimi načeli človeštva. Hkrati pomeni veliko tveganje, da bodo vojaški posegi le še bolj razplamteli sovraštvo in strah v svetu, fanatične skupine pa še bolj spodbudili k izvajanju neomejenega nasilja v svetu. Tako kot enega zla ni mogoče odpraviti z drugim zlom, tudi terorizma ni mogoče izkoreniniti izključno z vojaškimi sredstvi. Spopad s terorizmom zahteva namreč mnogo več kot le uničenje organiziranih terorističnih mrež in zagotavljanja humanitarne pomoči. Pred svet, nacionalne voditelje, svetovne organizacije in globalno civilno družbo so postavljene mnogo zahtevnejše in kompleksne naloge. Pred mednarodno skupnostjo stoji naloga, da na tem področju sproži korenite spremembe. Kar potrebujemo, je gibanje za globalno pravičnost in legitimnost, ki bo usmerjeno k širjenju in utrjevanju vloge (mednarodnega) prava tako v miru kot vojni, in pospeševanje sporazumevanja med državami, ki se soočajo z različnimi medsebojnimi problemi. Pri tem gibanju je važno, da se vlade držav in nacionalne institucije zavedajo pomembnosti treh dejavnikov.

Kot prvo, obstajati mora obveza za vladavino prava. Ljudje ne glede na vero, narodnost in kraj, kjer živijo, potrebujejo zaščito. V tem pogledu je treba spomniti na naslednjo znano trditev Leva Trockega: "Morda te vojna ne zanima, vendar si ti tisti, ki je zanimiv za vojno". Teroriste je potrebno postaviti pred mednarodno kazensko sodišče. Zaradi omenjenih zakonskih praznin na tem področju je pomembno, da se jim sodi po pravilih kazenskega prava in ne kot političnim prestopnikom. Pri tem pa ne gre izključiti mednarodno organiziranih vojaških akcij pod okriljem Organizacije združenih narodov, da se teroriste ujame, teroristične mreže pa uniči. Take akcije je treba razumeti v funkciji načina zavarovanja ljudi in privedbe teroristov pred sodišče, hkrati pa je treba pri tem dosledno upoštevati

mednarodno vojno pravo in veljavne konvencije s področja človekovih pravic.

Kot drugo, večjo pozornost je potrebno posvetiti uveljavljanju novih vsebin globalne politične legitimnosti. Potrebno je raziskati vzroke, zakaj se Zahodu pogosto pripisujejo značilnosti, kot so koristoljubnost, sebičnost, egoizem, nepravilnost, enostranskost in brezčutnost. Nov globalni red in globalna etika morata temeljiti na obsojanju vsakršne kršitve človekovih pravic, kjerkoli se pojavijo, obnoviti je potrebno mirovni proces na Bližnjem vzhodu, vzpostaviti intenzivne stike med Izraelom in Palestino ter uveljaviti razumno in skupno politiko mednarodne skupnosti do kriznih območij (Irak, Iran, Afganistan itd.). To mora postati stalnica v zunanji politiki, ne pa le občasno prizadevanje za vzpostavitev kratkotrajnega in negotovega miru.

Kot zadnje pa moramo imeti pred očmi dejstvo, da moralnih in etičnih problemov, ki jih poraja globalna polarizacija bogastva, dohodkov in moči, ter se kaže v velikih nesorazmerjih v življenjskih možnostih v svetu, ne kaže prepustiti divjemu (nenadzorovanemu) delovanju svetovnega trga. Področja, kjer živijo najrevnejši ljudje, ki so že stoletja vklenjeni v neznosne družbene razmere in katerih klici na pomoč so vedno postavljeni v ozadje ali celo prezrti, bodo vedno predstavljala plodna tla za nastanek terorističnih aktivnosti. Ekonomska globalizacija mora torej težiti h globalni socialni pravičnosti.

Posebno pozornost je treba posvetiti tudi zagotavljanju ravnotežja med varnostjo in svobodo. Še posebej je treba opozoriti na nevarnosti, ki pri tem lahko nastanejo, če države v spopadu s terorizmom omejujejo temeljne človekove pravice in svoboščine, za katere si je progresivno človeštvo prizadevalo dolga stoletja. Teroristi bi namreč dosegli svoj cilj, če bi se demokratične države odrekle svobodi v korist varnosti in na ta način krenile na pot, ki je značilna za represivne oz. avtoritarne države. Menim, da je najbolje, kar lahko naredimo, da ostanejo od terorizma napadene države še naprej svobodne, demokratične⁹ in odprte družbe, pri tem pa seveda prevzamejo razumno stopnjo tveganja za teroristična dejanja. Slednje je mogoče tvegati že iz razloga, da umre neprimerno večje število ljudi v prometnih nesrečah ali zaradi raznih bolezni, medtem ko je verjetnost, da bomo žrtve terorističnih dejanj, razmeroma majhna.

Naj zaključim z mislijo, ki jo je že pred več kot 200 leti izrazil filozof Immanuel Kant, da smo ljudje neizogibno "drug ob drugem". Smo namreč dosti bolj povezani kot si to predstavljamo. Nasilno kršenje prava in pravičnosti v eni državi ima nedvomno negativne posledice tudi drugod, v drugih državah. Prav tako pa drži tudi obratno, da si ne moremo privoščiti, da bi imeli pravice le na enem koščku našega planeta, ne da bi to povzročilo takšne ali drugačne posledice drugod. Ali je Kant vedel, da se bo njegova prodorna in v prihodnost obrnjena misel tako hitro in na tako izostren način uresničila že v današnjem globalnem času?

⁹ O posledicah "vojne proti terorizmu" za demokracijo premišluje Jonathan Baker v delu z naslovom *"The No-nonsense Guide to Terrorism"* (Baker, 2003: 18, 30, 132, 136).

LITERATURA

- Archibugi, Daniele (2001): *Terrorism and Cosmopolitanism* (rokopis).
- Baker, Jonathan (2003): *No-Nonsense Guide to Terrorism*. Oxford: Verso.
- Chomsky, Noam (2001): 9-11. New York: Seven Stories Press.
- Combs, Cindy (2003): *Terrorism in the Twenty-First Century* (3rded.), Pearson Education, Inc. New Jersey: Upper Saddle River.
- Crenshaw, Martha (2001): *Terrorism*. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*: 15604-6.
- DeLisle, Jacques (2002): *The Roles of Law in the Fight Against Terrorism*. *Orbis*, Spring 2002: 301-19.
- Eichengreen, Barry (2002): *The United States and The World Economy after September 11*. V C. Calhoun, P. Price, A. Timmer (ur.), *Understanding September 11*, 121-135. New York: The New Press.
- Goldstone, Jack A. (2002): *States, Terrorists and the Clash of Civilizations*. V C. Calhoun, P. Price in A. Timmer (ur.), *Understanding September 11*, 140-1. New York: The New Press.
- Halliday, Fred (2004): *Terrorism: Challenge of the 21st Century?* London: Al-Sagi Books.
- Henderson, Harry (2001): *Global Terrorism: The Complete Reference Guide*. New York: Checkmark Books.
- Hill, Charles (2001): *A Herculean Task: The Myth and Reality of Arab Terrorism*. V S. Talbott in N. Chanda (ur.), *The Age of Terror: America and the World After September 11*, 94. Oxford: The Perseus Press.
- Juergensmeyer, Mark (2002): *Religious Terror and Global War*. V C. Calhoun, P. Price in A. Timmer (ur.), *Understanding September 11*, 30-35. New York: The New Press.
- Keohane, Robert O. (2002): *The Globalization of Informal Violence, Theories of World Politics, and "The Liberalism of Fear"*. V C. Calhoun, P. Price, A. Timmer (ur.), *Understanding September 11*, 77-91. New York: The New Press.
- Keohane, Robert O. (2002): *The Public Delegitimation of Terrorism and Coalitional Politics*. V K. Booth in T. Dunne (ur.), *Worlds in Collision: Terror and the Future of Global Order*, 142-3. London: Palgrave Macmillan.
- Koh, Harold Hongju (2001): *Preserving American Values: The Challenge at Home and Abroad*. V S. Talbott in N. Chanda (ur.), *The Age of Terror: America and the World After September 11*, 148. Oxford: The Perseus Press.
- Laqueur, Walter (2001): *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*. London: Phoenix Press.
- Laqueur, Walter (2003): *No End to War: Terrorism in the Twenty-First Century*. New York, London: Continuum.
- Martin, Gus (2003): *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives, and Issues*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
- Powers, F. Thomas (2003): *Can we be secure and free?* Dostopno preko <http://www.thepublicinterest.com/current/article1.html>, 14.04.2003.
- Radu, Michael (2002): *Terrorism After the Cold War: Trends and Challenges*. *Orbis*, Spring 2002: 275-87.
- Rizman, Rudi (2001a): *Terorizem v globalni dobi*. Delo - Sobotna priloga, 15.9.2001: 16.
- Rizman, Rudi (2001b): *Ravnovesje med varnostjo in svobodo*. Delo, 18.12.2001: 5.
- Sassen, Saskia (2002): *Governance Hotspots: Challenges We Must Confront in The Post-September 11 World*. V C. Calhoun, P. Price, A. Timmer (ur.), *Understanding September 11*, 106-120. New York: The New Press.
- Sofaer, D. Abraham (1986): *Terrorism and the Law*. Dostopno preko <http://www.foreignaffairs.org/19860601faessay7794/abraham-d-sofaer/terrorism-and-the-law>, 15.06.2003.

- Stern, Jessica (1999): *The Ultimate Terrorists*. Cambridge: Harvard University Press.
- Townshend, Charles (2002): *Terrorism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Ustanovna listina Združenih narodov (1994). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Whittaker, David J. (2001): *The Terrorism Reader*. New York: Routledge.

* Polona Rizman, univ. diplomirana pravnica.

- 1 Prispevek predstavlja skrajšano verzijo diplomske naloge z naslovom "Terorizem v dobi globalizacije in posledice za pravni sistem" (Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani, 2003). Ob tej priložnosti se zahvaljujem mentorju prof. dr. Albinu Iglicarju, doc. dr. Miro Cerarju in mag. Andraeu Teröeku za pomoč in številne sugestije pri nastajanju tega dela. Prav tako se zahvaljujem anonimnemu recenzentu za relevantne in uporabne pripombe.
- 2 O vzrokih in posledicah tega dogodka piše Noam Chomsky v knjigi "9-11". Še posebej je relevantno njegovo poudarjanje posebne teže, ki jo pripisuje državnemu terorizmu oz. terorizmu, ki ga v mnogo večji meri kot nedržavne skupine izvajajo države (Chomsky, 2001: 39-59). To dejstvo poudarja v novejšem delu tudi Fred Halliday z London School of Economics and Political Science, ko trdi, da so v zadnjih nekaj desetletjih države pobile in mucile dosti večje število ljudi in kršile mednarodna pravila vojne kot pa t.i. "nedržavni" teroristi (Halliday, 2004).
- 3 Fred Halliday pripisuje Evropi "pionirsko" vlogo v zvezi s pojavom političnega nasilja oz. terorizma. Terorizem so namreč prvi zagovarjali francoski revolucionarji, med bolj eviškimi voditelji pa še posebej Trocki v delu "V obrambo terorizma". Pri vsem tem pa seveda ne gre zamolcati Stalinovega dolgoletnega prakticanja državnega terorja v Sovjetski zvezi.
- 4 Terrorism Research Center
- 5 Analize racionalnega terorista so podobne tistim, ki jih izdelujejo vojaški poveljniki oz. poslovneži, ko nacrjujejo rizicnost naložb.
- 6 Primer versko fanatične skupine je bin Lادنova Al Kaida, ki je svetu na dramatičen način pokazala, koliko unicevalne moci lahko zberejo posamezniki v t.i. sveti vojni oz. "džihad", kot je ta boj poimenoval bin Laden.
- 7 Npr. Arijska nacija v ZDA
- 8 The International Court of Justice
- 9 O posledicah "vojne proti terorizmu" za demokracijo premišljuje Jonathan Baker v delu z naslovom "The No-nonsense Guide to Terrorism" (Baker, 2003: 18, 30, 132, 136).